

Жартаўлівыя сватанні

Старажытнаісландская «Песня пра Трума»
і фарэрская балада «Сенакосец і муха»

Прадмова

«Песня пра Трума» (*Prymskvíða*) — адна з песень пра багоў са зборніка XIII стагоддзя «Паэтычная Эда» і, верагодна, самая жартаўлівая. Асы паўстаюць перад намі вельмі «прыземленымі», падобнымі да звычайных людзей, са сваімі характарамі і звычкамі: праставаты і часам наіўны Тор, кемлівы і падступны Локі, капрызная Фрэя, дурнаваты турс Трум. Яны гневаюцца, крыўдуюць і нават кпяць адзін з аднаго.

Стыль паэмы вельмі іранічны, у тэксце шмат гіпербалізацый, мова часам даволі грубая. Верагодна, такая «прыземленасць» твора забялечыла яму папулярнасць у наступныя стагоддзі. Расповед пра тое, як ёгун Трум завалодаў М'ельнірам і Тору давялося вяртаць молат, пераапануўшыся ў Фрэю (яе турс патрабаваў сасватаць сабе ў абмен), — адзіны з усіх эдычных, што перайшоў у баладную традыцыю. Прыкладам такога пераходу эдычнага сюжэта з'яўляецца дацкая народная балада *Tor af Havsgaard* («Тор з Хаўзгарда»).

Працягваючы тэму жартаўлівых твораў пра сватанне, у якасці своеасаблівага дадатку да «Песні пра Трума» хочацца прадставіць пераклад фарэрскай народнай балады «Сенакосец і муха» (*Torvatroll og fluga*). Наогул, фарэрская мова — самая малараспаўсюджаная мова не толькі сярод скандынаўскіх (на ёй размаўляе меней за 70 тысяч чалавек), але і сярод усіх еўрапейскіх. Для беларускага чытача фарэрская літаратура — terra incognita, і, магчыма, гэтая праца — першы пераклад з фарэрскай мовы на беларускую ўвогуле. Сама ж балада з'яўляецца, хутчэй за ўсё, пародыяй на іншы твор (верагодна, таксама баладу) пра сватанне да каралеўскай дачкі.

Яўген Папакуль

Песня пра Трума (*Prymskvíða*)

1.

З самага ранку
Вінгтор у гневе:
молат ягоны
дзесьці падзеўся.
Трос барадою,
тузаў валоссе —
Сын Ёрд абмацаў
кожны куточак.

2.

Мовіў тады ён
гэткія словы:
«Локі, паслухай!
Тое скажу я,
што невядома
болей нікому
тут ці на небе:
скралі мой молат!»

3.

Разам да Фрэі
рушылі асы,
Вінгтор звярнуўся
да прыгажуні:
«Ці не пазычыш
пёравы покрыў,
каб адшукаў я
скрадзены молат?»

4.

Фрэя мовіла:

«Покрыў дала б я,
Тор, без ваганняў,

Для чытачоў XXI стагоддзя

Адным з найбольш знакамітых паэтычных твораў старажытнай скандынаўскай літаратуры з'яўляецца «Прароцтва вельвы» («*Mz/i/5/ęti*»), у якім ад імя вельвы (вяшчунні) вядзецца гаворка пра стварэнне свету, расказваецца, што ў ім ёсць, хто яго насяляе і чым усё скончыцца. Менавіта з гэтай паэмы пачынаецца зборнік, вядомы ў нас пад назвай «Старэйшая Эда». Варта адзначыць, што ў традыцыі краін Паўночнай Еўропы зборнік прынята называць «Паэтычная Эда», у той час як твор, напісаны Сноры Стурлусанам, — «Празаічнай Эдай» ці «Эдай Сноры» замест звыклага для нас наімення «Малодшая Эда».

Тэкст «Прароцтва» захаваны ў двух варыянтах: у «Каралеўскім кодэксе» (*{CodexNedix 5}*) 1270-х гадоў і ў «Кнізе Хаўка» (*{Haukvbok}*) пачатку XIV стагоддзя. Абодва варыянты вельмі блізкія, але маюць розную колькасць частак і шэраг іншых адметных адрозненняў. За аснову для перакладу быў узяты тэкст ісландскага прафесара Гюдні Ёўнсана (*Ci/bn/ ibn55ol*) 1954 года, бо гэтая рэдакцыя аб'ядноўвае абодва вядомыя варыянты паэмы і, такім чынам, з'яўляецца найбольш поўнай («класічнай») версіяй «Прароцтва», што ўключае 66 частак.

Паэма напісана адмысловым вершам — форнірдзіслагам (*{oglundizlad}*), у якім большасць частак складаецца з васьмі радкоў, у кожным — па два асноўныя націскі. Націскнымі звычайна з'яўляюцца першы (радзей — другі) і перадапошні склады ў радку. Пры гэтым націскныя склады аб'яднаны алітэрацыяй, часам — асанансам. У перакладзе амаль заўсёды захаваны два асноўныя націскі ў кожным радку па схеме форнірдзіслага, каб перадаць мелодыкуарыгінала. Алітэрацыя і асананстаксама часта выкарыстоўваюцца ў перакладным тэксце, але мэта стварыць алітэрацыйную паэму на беларускай мове не ставілася. І на тое маецца шэраг важкіх прычын. Па-першае, эпічныя алітэрацыйныя паэмы — германская з'ява, не характэрная для беларускай

літаратуры. Больш за тое, праз памкненне арганізаваць форму твора адмысловым чынам можна нанесці вялізную шкоду самаму важнаму — зместу, які з'яўляецца галоўнай каштоўнасцю «Прароцтва вельвы». Па-другое, хацелася пазбегнуць стылізацыі пад даўніну — выкарыстання малаўжывальнай і састарэлай лексікі, без якой складана было б абысціся пры падборы сугучных слоў для стварэння паўнаватаснага алітэрацыйнага перакладу па ўсіх канонах форнірдзіслага. Таму беларускі варыянт напісаны жывой мовай для чытачоў XXI стагоддзя, а мелодыка «Прароцтва» перадаецца асаблівай рытмічнай арганізацыяй тэксту.

У большасці выпадкаў удалося захаваць хэйці (*{beiii}*) — адмысловыя паэтычныя сінонімы, якія выкарыстоўваюцца для наймення бога ці іншага персанажа не праз звычайнае імя, а апісальна («*Ha2*» — «*Высокі*», хэйці Одзіна).

Яўген Папакуль

ПРАМОВЫ ВАФТРУДНІРА

«Прамовы Вафтрудніра»¹ – адна з песень пра багоў са зборніка XIII стагоддзя «Старэйшая Эда» (сучасная назва «Паэтычная Эда»), Аснова сюжэта твора – саборніцтва ў мудрасці паміж Одзінам і турсам Вафтруднірам. Пераможца, заўважым, атрымлівае надзвычай каштоўны выйгрыш: захоўвае сабе жыццё.

Пытанні, якія задаюць адзін аднаму Одзін і Вафтруднір, тычацца стварэння свету, паходжання нябесных цел, з’яў прыроды, а таксама – лёсаў багоў і людзей падчас Рагнароку. Таму ўва многім «Прамовы Вафтрудніра» перагучаюцца з «Прароцтвам вэльвы»*, самай вядомай паэмай з «Паэтычнай Эды» (непасрэдна з яе і пачынаецца згаданы зборнік). Кожны з гэтых твораў мае свае адметныя дэталі, якія дапамагаюць лепей зразумець і паглыбіцца ў чароўны свет скандынаўскай міфалогіі.

Па сваіх асаблівасцях «Прамовы Вафтрудніра» цяжка назваць паэтычным творам. У песні адсутнічае паэтычная схема – у адрозненне ад «Прароцтва вэльвы», напісанай форнірдзіслагам, (асаблівым алітэратыўным вершам). Алітэрацыя, характэрная для паэзіі старажытнай Поўначы, у творы выкарыстоўваецца нячаста. Верагодна, гэты твор выконваў ролю практыкавання для скальдаў-пачаткоўцаў, а структура «пытанне-адказ» дапамагала вучням хутчэй запамінаць вялікія аб’ёмы інфармацыі. Па вялікім рахунку, калі запісаць паэму ў радок, атрымаем праявіны твор. Але ў перакладзе хацелася паказаць, што «Прамовы Вафтрудніра» ўсё ж адна з цыкла песень пра багоў.

Давялося перабраць некалькі схем вершавання, і ў выніку найбольш выйгрышным падаўся варыянт з сямю складамі ў радку, тры з якіх – націскныя.

Там, дзе магчыма было падабраць алітэрацыі, яны ўжываліся – з павягі да традыцый старажытнаскандынаўскай паэзіі. У той жа час адзначым: тэкст адмыслова не стылізаваўся пад даўніну, каб з ім было цікава пазнаёміцца сучаснаму чытачу.

Яўген ПАПАКШЬ

* Паэма «Прароцтва вэльвы» перакладзеная аўтарам і апублікаваная ў часопісе «Маладосць» (№ 4, 2020 г.).